

TAGINTÉZMÉNYEK JÓ GYAKORLATAINAK MEGOSZTÁSA

**BESZÉDINDÍTÁS BESZÉDFEJLŐDÉSI KÉSÉSEL JÁRÓ
AUTIZMUS ESETÉN**

SÁRBOGÁRDI TAGINTÉZMÉNY

Készült az EFOP-3.1.6-16 azonosítószámú, „A köznevelés esélyteremtő szerepének erősítése” elnevezésű pályázat „Szakmai innováció és fejlesztés a különleges bánásmódot igénylő gyermekekért” című projektje keretében.

Szakmai vezető

Dr. Mile Anikó

Munkacsoport-vezető

Móricz Julianna

Szerzők

Móricz Julianna

Takácsné Koncz Zsuzsanna

Lektorálták

Takácsné Koncz Zsuzsanna

A kiadvány ingyenes, kizárólag zárt körben, pedagógiai szakszolgálati céllal használható, kereskedelmi forgalomba nem hozható. A felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja.

TARTALOM

1. Bevezetés.....	4
2. Az anyanyelv-elsajátítás folyamata.....	5
3. Autizmus spektrum zavarral élő gyermekek nyelvfejlődésének, kommunikációjának jellemzői ...	9
4. Esetleírás	11
B. B.....	11
B. E.....	12
5. Feladatgyűjtemény, játékgyűjtemény.....	14
Gyurmázás.....	14
Szalagok	17
Karikák.....	19
Énekek, mondókák mozgással	20
Zenélés hangszerekkel.....	27
Rajzolás, festés, kézműves tevékenységek.....	30
Részképességek fejlesztése	32
6. Irodalomjegyzék, hivatkozott források.....	36

1. Bevezetés

Kedves Kolléga!

Egy feladatgyűjteményt, játékgyűjteményt tartasz a kezvedben.

Ezeket a játékokat két autizmussal élő, nem beszélő gyermeknél alkalmaztam a beszédindításhoz, sikerrel. Tudnod kell, hogy ez a program „nem valami új a nap alatt”, csupán személyiségéből adódott ezeknek a játékoknak a kipróbálása, ilyesfajta elrendezése, felhasználása, ugyanis nagyon közel áll hozzám a népzene, a néptánc, a népi gyermekjáték. Azt is tudnod kell, hogy ez a program nem garancia minden autista gyermek beszédének a megindulására. Ennek az az oka, hogy ahány autista gyermek, annyi féle. Mindenkihez más út vezet. Ezeket az utakat személyre szabottan kell felfedezni, a terápiás programot személyre szabottan kell kidolgozni, megvalósítani. Mindig minden mozzanatot az adott gyermek igényeihez kell igazítani. Ez a program egy lehetőség arra, hogy az énekre, zenére, mozgásra, ritmusra építve felkeltsük a gyermek érdeklődését, utánzási vágyát, amiből megszülethetnek az első hangok, hangkapcsolatok, szavak, mondatok. Az autizmussal élő két-három éves gyermekeknél ez különösen nehéz feladat, hiszen ahogy tapasztaltuk, „be vannak zárkózva saját világukba”, innen kell a figyelmüket a külvilág történéseire irányítani. Van olyan gyermek, akinél ez az ének, a zene segítségével sikerülhet.

A feladatok közül bátran válogass, használd kreatívan, tedd bele saját ötleteidet is a gyermek igényeinek megfelelően. Szívesen fogadom a visszajelzéseket, észrevételeket, tapasztalatokat.

Móricz Julianna

2. Az anyanyelv-elsajátítás folyamata

A beszéd az emberre jellemző sajátosság. Kialakulásának számos alapfeltétele van. Ilyen például a központi idegrendszer érettsége, az agyféltekék dominanciája, az akusztikai és vizuális érzékelés megfelelő szintű működése, a nagy- és finommotorikus koordináció, de ezek mellett elengedhetetlen a beszélő környezet jelenléte (*Hirschberg, 2013.*, id. *Rohár, 2016*).

A beszéd- és nyelvi fejlődés tekintetében (ahogy Kodály szerint a zenei nevelés tekintetében is) kiemelt szerepe van a magzati kornak. „Ebben az időszakban a különböző modalitású észlelések, érzékletek fejlődése megalapozza a megszületendő csecsemő későbbi feldolgozási folyamatait. Az anyaméhben tapasztalt ritmikus mozgás, zene, beszéd nagy jelentőséggel bír. A magzat képes anyanyelvének prozódiai elemeit észlelni, melyek a későbbiek során is megkönnyítik a verbális közlések megértését (*Rohár, 2016*).

„Az anyanyelv-elsajátítás egyes szakaszai minden gyermekre jellemzők, univerzálisak, azok tartalma, kezdete, módosulása és lezárulása azonban egyénenként változó lehet” (*Gósy, 2007. 11. o.*).

Az élettani beszédfejlődést két fő szakaszra oszthatjuk, a preverbális és verbális fázisra.

A preverbális szakasz a születéskor kezdődik és egy éves korra fejeződik be.

Ennek a fázisnak a főbb jellemzői, melyek egyben fejlődési állomásai is:

- a sírás,
- akaratlagos gögicsélés,
- kanonikus gagyogás,
- echolália,
- hangzóutánzások,
- beszédmegértés periódusa.

A verbális fázis körülbelül a 4. életévig tart. Kronologikus lépései a következők:

- az első tudatos szó képzése,
- egyelemű közlések,
- a kétszavas mondatok stádiuma,
- többszavas mondatok képzése,
- komplex mondatok kialakulása (*Hirschberg, 2013.*, id. *Rohár, 2016*).

„A kognitív képességek fejlődésével (illetve azokkal kapcsolatban) alakulnak a beszédmegértés, majd a beszédprodukciónak a grammatikai, szintaktikai majd szemantikai teljesítmények” (*Radányi, 2009. 177. o.*, id. *Rohár, 2016*).

A beszédpercepció fejlődése mindig megelőzi beszédprodukciónak fejlődését, annak alapjául szolgál.

A beszédészlelés, beszédmegértés tipikus fejlődésmenete

Az újszülött kéthetes korában már képes megkülönböztetni az emberi hangot más hangoktól. A csecsemő először a beszéd olyan elemeire reagál, mint a dallam változása, a hangsúlykülönbségek, tempóváltások, hangerősség, hangszín (ezek jelentést nem tartalmaznak). Az újszülöttek és a csecsemők sokféle beszédhangra, hangkapcsolatra felfigyelnek, képesek ezek felismerésére, megkülönböztetésére. A beszédmegértés előfeltétele a gögicséléssel együtt fejlődő valóságos beszédészlelés megindulása, az ugyanazon hangok, hangsorozatok kontextus-független felismerése (*Pinker, 1999.*, id. *Gósy, 2007. 13. o.*). A tulajdonképpeni beszédmegértés akkor kezdődik, amikor a gyermek bizonyos jeleknek, és ezek viszonyának tartalmát elsajátította.

„Egyéves kor körül a globális beszédmegértés a jellemző. Eszerint a gyermek az elhangzó beszédet csak részlegesen képes felismerni, a megértést más tényezők, például a beszédhelyzet, emberi gesztusok, mimika biztosítják a számára.” (Gósy, 2007. 14. o.)

Másfél éves kor körül a szóelsajátítás folyamata felgyorsul, ezzel egyidejűleg a gyermek elkezd összekapcsolni a szavakat kétszavas közlésekké. A szótanulás és a szintaktikai fejlődés között szoros az összefüggés (Gósy, 2007. 8. o.). A távirati stílusú beszéd (kétszavas közlések) időszakában a globális percepció tovább finomodik. A megértésben egyre inkább a nyelvi tartalom kap szerepet, egyéb tényezőket a gyermek akkor vesz figyelembe, ha a nyelvi feldolgozás önmagában nem volt sikeres.

Két-, két és fél éves kor körül a beszédmegértést a kulcsszó-stratégia jellemzi. Eszerint a gyermek a hallottakból próbál felismerni és azonosítani egy vagy néhány szemantikai egységet (ami nem feltétlenül azonos egy szóval), ezek alapján próbálja kikövetkeztetni a teljes közlés tartalmát. Itt már jelentős szerepe van a gondolkodásnak, a logikának, az asszociációs mezők működésének.

Kétéves korig a gyermek minden szemantikai egységet kétféle formának feleltet meg, mentális lexikonjára a kettős tárolás jellemző. Egyrészt a felnőttnyelvi formának (melyet a beszédértésben használ), másrészt a saját maga által ejtett formának (amit a beszédprodukciónban, és esetlegesen a beszédértésben is használ). Ez biztosítja számára a felnőtt beszédének megértését, illetve a saját ejtésének és a felnőtt beszédének a megfeleltetését.

A következő fejlődési szintre való eljutáshoz elengedhetetlen, hogy a gyermek a kettős tárolást egyre jobban szűkítse saját ejtésváltozatainak a rovására, tehát egyre inkább a felnőtt ejtés mód őrződik meg, és ez határozza meg a gyermek kialakuló percepció bázisát. „Minél jobban elhúzóódik a kettős tárolás szakasza, az annál jobban korlátozza a gyermek szókincsének bővítésében, a hallottak helyes felismerésében.” (Gósy, 2007. 14. o.)

A legfejlettebb szint az, amikor a gyermek minden esetben igyekszik a felnőtt szóalakot használni a beszédészlelésben és a beszédmegértésben egyaránt, már nem fogadja el a saját ejtésén alapuló beszédmegértést. A kisgyermek beszéd-feldolgozási mechanizmusa két és fél éves koruk körül már a felnőttekre jellemző hierarchikus modellben írható le, de a működéssorozatok még jelentős eltéréseket mutatnak. Ekkor a beszédértés jobban működik, mint a beszédészlelés folyamatai. A beszédfeldolgozást tehát a beszédértés vezérli, a beszédészlelés a beszédértésnek alárendelve funkcionál. Az egyes szakaszokban átfedések vannak, szoros a kapcsolatuk a beszédprodukción fejlődésével. (Gósy, 2007. 15. o.)

„A hároméves gyermek az elhangzó beszédet az egyes nyelvi sajátosságok részletes feldolgozásával észleli, s erre épül rá az értelmezés. A gyermek nagymértékben felhasználja a vizuális információt, vagyis a hozzá beszélő felnőtt szájmozgását, látható hangképzését.” (Gósy, 2007. 15. o.) Képes egyértelműen felismerni a magyar beszédhangokat attól függetlenül, hogy azt nő vagy férfi, fiatal vagy idős személy ejtette, valamint az sem befolyásolja, hogy az milyen hangkörnyezetben fordul elő. Tehát a hároméves gyermek képes a beszélő- és kontextusfüggetlen hangazonosításra (Gósy, 2007. 15. o.). Az életkornak megfelelő beszédészlelés egyaránt jelenti az egyes beszédhangok azonosítását, a hangkapcsolatok azonosítását, egymásutániságuk felismerését, valamint azt is, hogy az adott hangsorban egy hang hol helyezkedik el. „Erre a szegmentális percepcióra épül rá a szupraszegmentumok (mint dallam, hangsúly, tempó) azonosítása, nyelvi funkciójuk felismerése. Ha a beszédészlelés nem pontos, akkor az új jelentéseket képviselő hangsorok felismerése és felidézése nehezzé válik, vagy nem is sikerül: a gyermek szókincse nem fejlődik kellőképpen.” (Gósy, 2007. 15-16. o.)

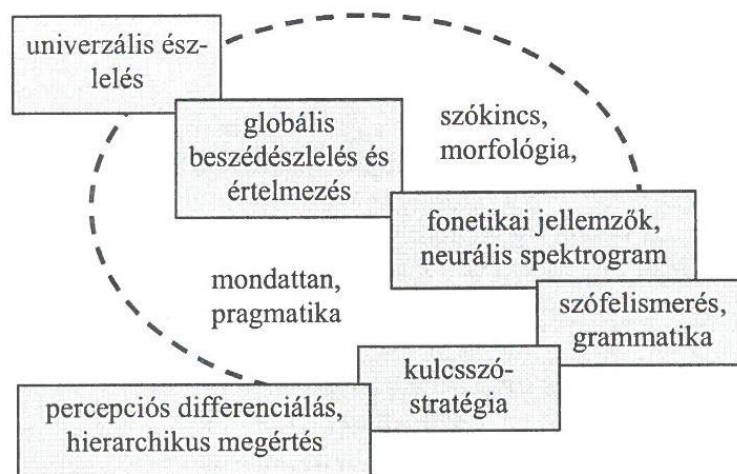
Az egyéni különbségek tipikus fejlődés esetén is igen nagyok lehetnek.

„A szegmentális szintű beszédészlelés elsajátítása hat-, hétéves korra gyakorlatilag befejeződik, hiszen a gyermeknek képessé kell válnia az írott anyanyelv megtanulására. Ehhez szükséges a beszédhangok

pontos, kontextus-független azonosítása, differenciálása, az egyes akusztikai fonetikai jegyek felismerése. A beszéd szupraszegmentális szintjének a feldolgozása azonban még kisiskolás korban is tart.” (Gósy, 2007. 16. o.)

A szófelismerés biztonsága az életkorral párhuzamosan növekszik. Szókapcsolatban már négy éves korban jobb az értés, mint, ha csak egyetlen szó azonosítása a feladat. A mondatok felismerésében a grammatikai összefüggések segítséget jelentenek, a gyermek képes a mondat részletes, pontos feldolgozására. Az óvodás gyermek nehezen érti meg a hozzá intézett beszédet, ha az zajban, vagy a megszokottnál gyorsabban hangzik el. Befolyásolja a gyermek beszédmegértését az elhangzó beszéd tartalma, a helyes ejtés, a hangerő. A megértési folyamatban szerepe van a logikának, a tapasztalatoknak, az események sorrendjének, a gyermek beszéd-feldolgozási stratégiájának, az érzelmeknek, a gyermek általános fizikai és pszichés állapotának (Gósy, 2007.)

1. ábra. A beszédfeldolgozási folyamatok fejlődésének főbb szakaszai

Forrás: Gósy, 2007. 15. o.

A beszédprodukciónak a tipikus fejlődésmentete

„A megszületés utáni időszak hangjelenségei a beszédprodukciónak, az artikulációs mozgásokat készítik elő” (Gósy, 2007. 10. o.). A kifejező sírás kommunikációs funkciókkal bír. Egyértelműen megkülönböztethetőek az alábbi sírástípusok: fájdalom-sírás, éhség-sírás, diszkomfort jelzésére szolgáló sírás és unalom-sírás.

A gögicselés funkciója a beszéd közvetlen előkészítése, ennek során gyakorolja be azokat a mozgássorokat, amelyek a későbbi beszédhangok létrehozásához szükségesek. 6-9 hónapos csecsemőknél már megjelenik a gögicselés kommunikációs céllal történő használata, előtte csak örömszerzésre szolgált a mozgás és akusztikai élmény által.

Az első szókezdeményeknek, az ún. holofrázisoknak a megjelenése a 11.-12. hónapra tehető, ebben a fejlődési fázisban még egymás mellett élnek az első szavak és a gögicsélt formák. A holofrázisok, szómondatok olyan jelentéssel bíró hangsorok, melyek alakjukban a felnőtt nyelv szavaihoz hasonlítanak, de a funkciójukat tekintve mondat szintű közlésnek tekinthetőek. Ezekre a szókezdeményekre jellemző, hogy először a gyermek csak egy részletét ismétli a hallott hangsornak (szónak), majd fokozatosan törekszik a szótagszám érzékeltetésére is.

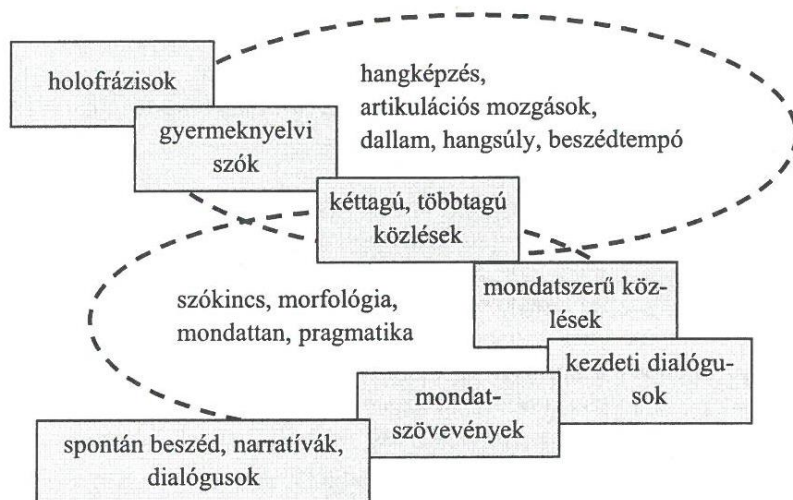
Az első szavak megjelenése után, hirtelen, ugrásszerűen növekszik a gyermek szókinccse, ezért ezt a fázist a szakirodalom szókinccsrobbanásnak is szokta nevezni. A szókinccsgyarapodás előfeltétele a grammatikai jelölők és a két-, majd többszavas közlések megjelenésének.

A kétszavas megnyilatkozások időszakát követi a távirati stílus, az ún. telegrafikus beszéd, ami már a mondatszerű közléseket készíti elő. A toldalékok viszonylag gyors egymásutániságban jelennek meg. (Gósy, 2007) „A gyermeknyelvi morfofonetikai sajátosságok fokozatosan eltűnnek, és a felnőtt nyelv szabályai kezdenek dominálni” (Gósy, 2007. 12. o.).

Hároméves kortól a nyelv fonetikai-fonológiai, morfológiai és szintaktikai szintjén is jelentős minőségi és mennyiségi változások történnek.

Hatéves korban már csak nehezen észrevehető finom minőségi változások zajlanak le. (Gósy, 2007) „A további fejlődést az írott anyanyelv tanulása is (pozitívan) befolyásolja, elsősorban a nyelvi tudatosság, a szókincs és a grammatikai biztonság tekintetében” (Gósy, 2007. 13.o).

2. ábra. A beszédprodukciónak főbb szakaszai az anyanyelv-elsajátításban

Forrás: Gósy, 2007. 11. o.

3. Autizmus spektrum zavarral élő gyermekek nyelvfejlődésének, kommunikációjának jellemzői

Autizmus esetén inkább kommunikációbeli nehézségek mutatkoznak, bár gyakran jelen van a nyelvi fejlődés igen nyilvánvaló rendellenessége és késedelve is. Az autizmussal élő személyek jelentős hányadánál egyáltalán nem jelenik meg a beszéd. Ennek oka talán azokban a specifikus nyelvi nehézségekben rejlik, amelyek abból erednek, hogy a gyermeknek nincs természetes, vele született mechanizmusa, amellyel a nyelvi struktúrát elsajátíthatná. Azonban egyes autizmussal élő gyermekek rendelkeznek a nyelv strukturális aspektusai elsajátításának képességével, mint speciális „szigetszerű képességgel”. (Jordan, Powell, 2009)

A beszéd képessége autizmusban a némaságtól a látszólagos könnyedségig terjed. A beszéd lehet jól strukturált, bőséges, de az elemzés kimutatja, hogy az egyén nyelvi megértése mélyen alatta van beszélőképességének. Az autizmussal élő emberek beszéde sokszor inproduktív, gyakran mutat azonnali, vagy késleltetett echoláliát (Jordan, Powell, 2009).

A nemzetközi utánkövetéses vizsgálatok szerint a nyelvi fejlődés az autizmus későbbi kimenetele szempontjából rendkívül lényeges. A probléma bonyolult, hiszen olyan képességek hiányáról, illetve sérüléséről beszélünk, amelyeknek alapjai a normális fejlődés szerint velünk születtek (Havasi, 2012).

A szülők, csecsemő és kisdud korban a hangadás és a beszédfejlődés, a kapcsolatok kialakulásának hiányát, apátiát, vagy passzivitást, esetleg nyugtalanságot, szopási, evési, alvászavarokat észlelnek. A gyermek gyakran nem figyel a hangra, de a beszédre sem. Ezért felmerül a hallásprobléma lehetősége is. Feltűnő a magány szeretete, szűk körű érdeklődés, mely a mechanikus eszközök, tárgyak, játékok felé irányul. Jellemző a szimbolikus játék hiánya, a sztereotip mozgásos tünetek, továbbá a szenzoros viselkedés furcsaságai. Egyre nyilvánvalóbbá válik a szociális kapcsolatteremtés és a kommunikáció alapvető fogyatékosága (Havasi, 2012). Az 1. számú táblázat a nyelv és kommunikáció fejlődését hasonlítja össze normál fejlődésmenetnél és autizmusban.

1. táblázat. A nyelv és kommunikáció fejlődése normál fejlődésmenetnél és autizmusban.

Életkor	Részletek a normál fejlődésmenetből	Korai fejlődés autizmusban
2 hó	Gögcicselés, magánhangzók.	
6 hó	Vokalizálással történő „beszélgetés” vagy játékos szerepcsere a szülővel szembeni pozícióban. Mássalhangzók megjelenése.	A sírás nehezen értelmezhető.
8 hó	Az intonáció változtatása a gagyogás során, a kérdő hangsúlyt is beleértve. Ciklusos gagyogás (ba-ba). A rámutatás gesztusának megjelenése.	Korlátozott vagy szokatlan gagyogás (pl. visítozás vagy rikoltozás).
1 év	Első szavak megjelenése. Halandzsanyelv használata mondatszerű intonációval.	Lehet, hogy megjelennek az első szavak, de nem használja őket értelmesen. Gyakori, hangos sírás, amely még mindig nehezen értelmezhető.
1,5 év	30–50 szavas szókincs. Elkezd összerakni 2 szót mondattá. A szavak jelentésének kiterjesztése. Beszédet használ észrevételeihez, figyelemfelkeltésre, kérésre. Az embereket figyelmük felkeltéséhez húzni is szokta. Echolálhat, vagy gyakran utánozhat.	

2 év	Időnként 3-5 szót mondattá összkapcsol. Egyszerű kérdéseket tesz fel. Rámutató gesztusok kíséretében használja az „az” szót. Önmagát inkább a nevével jelöli, mint az „én” szóval. Átmenetileg felcserélheti a névmásokat. Nem tudja fenntartani a beszélgetés témáját. A beszéd fő témája az itt és most.	A szókincs rendszerint kevesebb, mint 15 szó. A szavak megjelennek, azután eltűnnek. A gesztusok nem alakulnak ki, néhány tárgyra rámutat.
3 év	Kb. 1000 szavas szókincs. A nyelvtani alakok többségét helyesen használja. Ekkor már ritka az echolália. A beszédet egyre gyakrabban használja az „akkor és ott” elmondására. Sok kérdés gyakran nem információkérés, hanem az interakció folytatására.	A szavak egymás mellé állítása ritka. Echolálhat mondatokat, de nincs kreatív nyelvhasználat. Furcsa ritmus, hangszín, vagy hangsúlyozás. A beszélő gyerekek felének rossz a hangképzése. A gyermekek felénél vagy többségénél nincs értelmes beszéd. Kézen fogja a szülőt és a tárgyhoz vezeti. Odamegy a megszokott helyre és várja, hogy odaadják neki a tárgyat.
4 év	Komplex mondatszerkezetek használata. Fenntartja a beszélgetés témáját és új információt is tud hozzáadni. Megkér másokat arra, hogy tisztázzák kijelentéseiket. A hallgatótól függően változtatja a nyelv minőségét (pl. egy kétéves számára leegyszerűsíti a nyelvet).	Néhányan két-három szót kreatív módon egymás mellé raknak. Az echolália továbbra is fennáll, esetleg kommunikatív módon használja. A tévéreklámokat utánozza. Kéréseit elmondja.

Forrás: *Watson, Marcus*, 1988. id. *Havasi*, 2003. 30. o.

Az autizmussal élők közel 50 %-a elfogadható vagy jó verbális szintet ér el. A másik 50 % nem produkál olyan hangokat, melyek felismerhető szavakká állanak össze. Náluk többségében alacsonyabb intellektus és alacsonyabb fejlődési szint elérése mérhető. Ez tovább nehezíti az absztrakt beszédhangok és az általuk jelölt tárgyak, emberek közötti kapcsolat felismerését. A tapasztalat azt mutatja, hogy számukra az olyan vizuális kommunikációs rendszerek alkalmazása, mellyel a szimbólum és a jelentés közötti kapcsolat sokkal konkrétabbá, ikonikussá válik, nagyban megkönnyíti a helyzetüket (*Havasi*, 2012.).

4. Esetleírás

B. B.

A szülők 2010 novemberében jelentkeztek tanácsadásra Sárbogárdon az ÁMK Egységes Pedagógiai Szakszolgálatnál, mert az akkor 2;7 éves kisfiú beszédfejlődése megrekedt. A gyermek otthonában történő megfigyelést követően a szülők logopédus által tanácsadásban részesültek a beszédindítást illetően. Egy hónap után a szülők pozitív tapasztalatokról számoltak be, a szókincs fejlődése elkezdődött, de a szavakat kommunikációs helyzetben a gyermek csak esetlegesen használta. 2011 márciusában újabb megfigyelés során spontán beszéd nem volt kiváltható, spontán hangadására egy-egy hangzó hosszabb-rövidebb ejtése volt jellemző. Nevére nem reagált, szemkontaktust direkt módon nem vett fel. A szülők a gyermek differenciáldiagnosztikai vizsgálatának elvégzésére kaptak javaslatot.

A Beszédvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság 2011. 05. 23. napján F 80.9 (nyelvi fejlődési zavar) diagnózis mellett megállapította a reciprok kommunikáció, a reciprok szociális interakciók és a rugalmas viselkedésszervezés sérülését, mely gyenge figyelmi funkciókkal párosult. Komplex korai fejlesztésének megkezdése mellett további autizmus irányultságú kivizsgálására tettek javaslatot.

A 3;2 éves gyermek a nyári időszakban heti egy alkalommal vett részt beszédindító terápián logopédus vezetésével, majd szeptembertől heti 6 óra fejlesztésben részesült. Az ellátás 2-szer 1,5 óra szenzoros szemléletű mozgásfejlesztésből, és 2-szer 1,5 óra komplex gyógypedagógiai fejlesztésből állt, ami a szülő jelenlétében, együttműködésével történt.

A gyermek a terápia kezdetekor már több szót ejtett, mondókákat, énekeket is mondott, szavakat két szavas mondatokká összekapcsolt. Kérését viszont nem verbalizálta, különféle hangokkal, nyögésekkel jelzett, vagy kiszolgálta magát. Hamar türelmét veszítette, a szülőkre nem hallgatott, kritikát, tiltást nem fogadott el. Játéka magányos volt, vagy testvérei szaladgálásába, motorozásába, táncába kapcsolódott be. Szívesen játszott autókkal, könyveket nézegetett, kirakózott, épített. Mesét nem hallgatott. A zenét nagyon szerette (anya zenetanár, zongorázik, apa is zenél, gitározik, a család életében, mindennapjaiban folyamatosan jelen van az ének, zene).

A foglalkozás kezdetekor a gyermek személyemet azonnal elfogadta, de a felkínált asztalszituációban igen rövid ideig lehetett foglalkoztatni. Felállt, járkált, nézelődött, válogatott az előre kikészített játékok között. Csak a számára szimpatikus játékokat fogadta el. Csapongó figyelme miatt a feladatokból gyorsan kilépett, tetszése szerint próbálta változtatni a tevékenységeket. Akaratát indulatkitörésekkel, agresszív viselkedéssel próbálta érvényesíteni. Az elterelés módszere nem mindig volt hatékony. A feladatok váltása sem ment könnyedén, gyakran hosszú időre megtapadt egy számára kedvelt feladattípusnál. Hangutánzásra rávehető volt, szívesen mondta, énekelte a már megtanult mondókákat, énekeket. Újabbak tanulására viszont csak valamilyen manuális tevékenységgel egybekötve, rejtett formában volt rávehető. Állatok, járművek hangjának utánzásával próbálkozott, értelmes szavakat, kétszavas mondatokat mondott. Az utasításokat megértette. Szobatisztasága már kialakulóban volt, vizelési ingernél már többször előre jelzett. Szükséges volt a terápia szervezésének átgondolása. Minden eszközt a szekrényből vettünk elő közösen, és közösen is pakoltunk el. Volt bizonyos sorrend a foglalkozásokon, mindig a „süni” játékkal kezdtünk, de a rugalmas váltás eléréséhez igyekeztem folyamatos változtatásokat is bevezetni. A tevékenységeket a gyermek személyiségének, adottságainak, érdeklődésének megfelelően a zene, ének, ritmus köré építettem (ami hozzám is nagyon közel áll). Ezáltal sikerült a gyermek együttműködését elnyernem, érdeklődését, utánzási vágyát, kíváncsiságát felkeltenem, kitartását, figyelemkoncentrációját, tudását minden téren növelnem.

A leírtak alapján látható, hogy ennél a gyermeknél a komplex terápia megkezdésekor már nem a klasszikus értelemben vett beszédindítás zajlott, hiszen addigra a gyermek már birtokában volt bizonyos szókincsnek, a kétszavas mondatok is megjelentek. Az alkalmazott módszer, a komplex gyógypedagógiai fejlesztés a gyermek a beszédfejlesztését, a játéktevékenység és érdeklődési kör bővítését, a figyelmi funkciók, kitartás fejlesztését, a kommunikációs és szociális terület fejlesztését, a viselkedési szabályok elsajátítását célozta meg, a gyermek zenei érdeklődésére, kimagasló zenei adottságaira alapozva.

A tanév során 2011. 12. 20. napján kiállított klinikai zárójelentés (Simmelweis Egyetem I. Sz. Gyermekgyógyászati Klinika) az autizmus gyanúját megerősítette.

A gyermek teljesítménye a tanév végére igen sokat fejlődött. Beszédében a változás ugrásszerű volt. Több szóból álló mondatokat mondott, szükségleteit is verbálisan közölte. Szobatisztasága kialakult, önkiszolgálási szintje életkorának megfelelt. Kedvelt tevékenységei során gyakran vett fel szemkontaktust, öröme látható formában fejezte ki. Gyorsan megtanulta a hallott énekeket, mondókákat és a hozzájuk tartozó mozgássorokat. Figyelt, utánozott, utánmondott. A tanév során úgy 70 éneket, mondókát, verset tanultunk, használtunk fel különféle mozgásos, kézműves vagy kognitív tevékenység során. Az új énekeket, verseket leírtam a gyermek füzetébe (kottával), ezeket otthon anyáival, apával rendszeresen ismételték. A támogató családi háttér és a gyermek kognitív képességei egyaránt hozzájárultak a gyors fejlődéshez.

5 éves korában (2013 szeptemberében) integrált óvodai ellátása megkezdődött, melyet az előző tanévben fokozatos beszoktatás előzött meg (irattári dokumentáció alapján).

A gyermek fejlesztésében iskolakezdéséig vettem részt, ami ugyancsak integrált keretek között történt, fokozatos beszoktatással. Kezdetben a főbb tantárgyakat külön csoportban tanulta, majd egyre több órán kapcsolódott be a teljes osztály munkájába. Ez az első osztály végére már teljes mértékben meg is valósult.

B. E.

A szülő a Sárbogárdi Tagintézménynél 2014 októberében jelentkezett a gyermek beszédfejlődésében és viselkedésében mutatkozó problémák miatt. Ekkor a gyermek 2;7 éves volt. A szülő elmondásából tudjuk, hogy a kisfiú problémás terhességéből koraszülöttként született (34. hétre). Mozgásfejlődésében, beszédfejlődésében egyaránt jelentős késés mutatkozott, játéktevékenysége, szociabilitása, kommunikációja beszűkült.

A gyermek ellátása nevelési tanácsadás keretében megkezdődött. Az első találkozáson tapasztaltak szerint a gyermek teljesítménye minden területen elmaradt az életkorában elvárhatótól (aszimmetrikus arckoponya, szegényes mozgásformák, lábujjhegyen járás, repkedés, a verbális kommunikáció, beszéd hiánya, artikulálatlan hangadás, nemtetszés jelzése sikítással, verbális utasítások megértésének hiánya). A környezetében lévő személyek iránt nem érdeklődött, tartósan nem volt orientálható. Szobatisztaság kialakulása nem kezdődött meg. A szülő megyei szakértői vizsgálat elvégzésre kapott javaslatot. A Heim Pál Gyermekkórház 2014 novemberi ambuláns lapja szerint felmerült az autizmus gyanúja, melyet 2014 decemberében a megyei szakértői bizottság vizsgálata megerősített. Korai fejlesztése heti 3 órában megkezdődött.

A kisfiú fejlesztésébe 2015 márciusában kapcsolódtam be. Az énekléssel, zenéléssel, mondókázással, ritmikus tevékenységekkel egybekötött játékok az akkor még nem beszélő gyermek figyelmét egyre inkább felkeltették, a mozdulatok utánzása már megjelent. A tanév vége felé jelentkeztek az első szókezdemények, hangutánzások. A gyermek terápiáját nehezítette fokozott szenzoros érzékenysége,

gyakran igényelte a saját test körüli pörgést, forgást, megtapadt különféle vonalak nézegetésénél, tapogatásánál. Ebből az állapotból nehezen lehetett terelni. A 2015/16. tanévben a gyermek fejlesztése heti 5 órában (3 óra csoportos, 2 óra egyéni formában) zajlott. A két egyéni óra vezetését 2016 áprilisáig végeztem. A gyermek a tanév végére megfelelő beszédkészséggel rendelkezett, szavakkal, rövid mondatokkal fejezte ki magát. A hozzá intézett egyszerű kéréseket, utasításokat megértette, nevére figyelt. Kommunikációs és szociális területen továbbra is jelentős volt az elmaradás, de a verbalitás megjelenése óriási fejlődést eredményezett minden területen. Szabályokat nehezen tartott be, de alkura, késleltetésre képes volt. Utánzással jól lehetett foglalkoztatni. Mondókákat, énekeket után mondott, cselekvéshez kötött, testrészeket önmagán és társon felismert, megnevezett, a fő színeket egyeztetve, négyig megszámolt. Önellátás terén is fejlődött, de a szobatisztaság kialakulása nem kezdődött meg.

A gyermek intézményünkben 6 éves koráig, illetve a tanév végéig részesült korai fejlesztésben. Ez idő alatt óvodai integrációs ellátására való törekvések keretében kezdetben heti 2, majd heti 6 órában intézményünk gyógypedagógusa kíséreléssel vett részt az óvodai ellátásban.

Beiskolázása a helyi eltérő tantervű általános iskolába történt, tekintettel a gyermek fejlődésében tapasztalt markáns minőségi eltérésre a kölcsönös szociális kapcsolatok, reciprok kommunikáció terén. Pervazív érintettsége a rugalmas viselkedésszervezés és a beszűkült érdeklődési kör terén is megmutatkozott (irattári dokumentáció alapján).

A szülő elmondásából tudjuk, hogy a gyermek az iskola szabályait egyre jobban elsajátítja, betartja, már megtanult összeolvasni, betűket ír, számol. Gondolatait, kívánságait, szükségleteit verbálisan fejezi ki, kommunikál. A szülők a gyermek fejlődésével elégedettek.

Mindenképpen fontosnak tartom tisztázni, ahogy az a leírtakból is egyértelműen kiderült, hogy mindkét gyermek fejlesztése heti több (az előírt óraszámnál is több) órában, komplex formában valósult meg. Egyaránt történt mozgásfejlesztés, komplex gyógypedagógiai fejlesztés, és a szülők folyamatos segítése, támogatása. A szakemberek között a terápia során szoros együttműködés valósult meg. Ezek mind hozzájárultak a gyermekek beszédfejlődéséhez. Azt is fontosnak tartom, hogy (tesztekkel ugyan még mérhető nem), de látható volt, hogy mindkét gyermek intellektusa ép. A szakirodalom is megerősíti (Havasi, 2012.), hogy ép intellektusú gyermeknél a beszéd indulására nagyobb mértékben számíthatunk, mint értelmi elmaradás esetén.

5. Feladatgyűjtemény, játékgyűjtemény

A feladatgyűjtemény fejezetekre, fejlesztési területekre bontva tartalmazza mindazon tevékenységeket, játékokat, feladatokat, melyeket a terápia során alkalmaztam. A készletből tetszőlegesen lehet válogatni, ötletet, lehetőséget ad a változatosságra, és az állandóság viszonylagos megtartására.

Gyurmázás

Eszköz: gyurma, fogpiszkáló

Az asztalon gyurmasüni várja a gyermeket, kis tálkában fogpiszkálók, ebből lesznek a tüskék.

— Süni

Instrukció: „Rakjunk a süninek tüskéket!”

A „Süni, süni, sünike...” és a „Szúrós gombóc...” kezdetű dalokra tüskéket szúrunk a süni hátára. Ha a gyermek csak kis erőadagolást használ, vagy ellenkezőleg, túl erőset, segítünk neki megéreztetni a megfelelő erőadagolást, úgy, hogy megfogjuk a kezét (ha engedi), és együtt szúrjuk be a tüskét a gyurmába.

Megvizsgáljuk a tenyerünkkel, hogy mennyire szúrnak a tüskék.

Addig énekeljük a dalokat, amíg megfelelő mennyiségű tüske lesz a süni hátán.

Folyamatosan verbális megállapításokat teszünk a tüskék mennyiségére vonatkozóan: kevés, sok, rengeteg.

Instrukció: „Rajzoljuk meg a szemét, orrát, száját!”

Fogpiszkálósval megrajzoljuk a süni szemét, orrát, száját.

A „Tegnap korán esteledett...” kezdetű énekre egyesével kiszedjük a tüskéket, visszatesszük a tálkába.

Elköszönünk a sünitől: „Jó éjszakát süni!”

Süni, süni, sünike (<https://mondokazzunk.wordpress.com/2011/06/12/suni-mondokak/>) (saját dallam)

ti-ti ti-ti ti-ti tá ti-ti ti-ti ti-ti tá ti-ti ti-ti ti-ti tá ti- ti-ti- ti ti-ti tá
s s m m s s m s s m m s s m s s m m s s m s f m r d d d
Süni, süni, sünike, sétálgat az erdőbe. Tüskés hátán falevél. Nem fázik, ha jön a tél.

Szúrós gombóc jár a kertben. (*Gryllus, 1998*)

Szusszan, pöffen minden percben.

Bokrok alját nézi sorra.

Buzgón szaglász nedves orra.

Hátán kócos a sok tüske,

megfésülne, de nincs tükre.

Nem nyúl hozzá, így is jó.

Úgy hívják, hogy sündisznó.

Fésűs Éva: Sündisznócska (http://picibaba.hu/kisgyerekkel/mondokak_versek/fesus-eva-sundisznocska)
(saját dallam)

ti- ti ti-ti ti-ti tá tá ti-ti ti-ti ti-ti tá tá ti-ti ti-ti ti-ti tá tá
s s f m s s l s s s f m s s f m m m r d m m f m m m rd m m r d
Tegnap korán esteledett, sündisznócska ágyat vetett. Ágyat vetett az avarba, kicsinyeit betakarta.

Fújhat a szél szakadatlan,
Melenget a mohapaplan.
Jó puha e földi fészek.
Aludjatok kis tüskések.

— **Gombóc (gömbölyítés)**

A „süni-maradványokból” golyókat gyúrunk, kettőt-kettőt. Fontos a mintaadás a gyermeknek, megmutatom, hogyan gömbölyíték. Először az egyik golyót gömbölyítem két tenyér között, majd a másikat. El is mondom: „Egyik gombóc, másik gombóc.” Ha a gyermek nem érez rá a mozdulatra, úgy tudok segíteni neki, ha megfogom a kezét (amennyiben engedi, hogy hozzáérjek).

Ezt követően mindkét gombócot egyszerre gömbölyítem az asztal lapján a tenyeremmel, ügyelve a szimmetrikus mozgás kivitelezésére, először kifelé kis körökben, majd befelé is kis körökben. Végig énekelve, többször ismételve a „Kiugrott a gombóc...” kezdetű dalocskát, majd a végén megnevezzük a mozgás irányát: „Kifelé, kifelé, kifelé, kifelé. Befelé, befelé, fefelé, befelé.”

Kiugrott a gombóc a fazékból, (Forrai, 1995. 148. o.)

utána a molnár fazekastól.
Stól, stól, stól, fazekastól.
Stól, stól, stól, fazekastól.

— **Rétes (sodrás)**

A golyókat elkezdjük sodorni fel-le, és mondjuk is hozzá: „Fel-le. Fel-le. Fel-le. Fel-le.”

Amikor már látható eredménye van a sodrásnak, a liszt szórását utánozzuk a kezünkkel, el is mondjuk, hogy szórjuk a lisztet, majd elkezdjük énekelni a „*Süssünk, süssünk valamit...*” (Szedlacsek, 2002. 18. o.) kezdetű dalt, mutatjuk hozzá a mozdulatokat.

Süssünk, süssünk valamit, (lisztiszórás)

Azt is megmondom, hogy mit.

Lisztből legyen kerek, tölteléke jó édes. (a test előtt vízszintes helyzetben a két kézfej köröz egymás körül a testtől kifelé)

Sodorva, tekerve, túróval bélelve, (gyurma sodrása)

csigabiga rétes, kerek és édes. (asztallapra mindkét mutatóujjal kifelé körök rajzolása)

— **Kígyó (sodrás)**

A megsodort gyurmából az egyiket félretesszük, a másikat tovább kell sodorni, hogy majd kígyót lehessen belőle formázni. A mozdulatot természetesen beszéddel kísérem: „Sodorjuk, sodorjuk, sodorjuk, sodorjuk.”

„Hú, milyen hosszú kígyó lett belőle!” – és a kígyó már tekeredik is az asztalon ide-oda, énekeljük hozzá az éneket: „*Tekeredik a kígyó...*” (Szedlacsek, 2002. 37. o.)

Tekeredik a kígyó, tekereg a fára,

Addig, addig tekeredik, leesik a sárba. Zsupsz! (a kígyó leesik az asztalra)

Utánozzuk a kígyó hangját: sz-sz-sz!

— *Csigabiga (feltekerés)*

„Most csináljunk belőle csigabigát!” Ha a gyermek nem tudja egyedül elkezdni a feltekerést, segítünk neki. Ha egyedül nem képes a folytatásra, és engedi, hogy megfogjuk a kezét, segítünk neki megéreztetni a mozdulatot. Ha nem engedné, hogy megfogjuk a kezét, először feltekerjük a sajátunkat, majd az övét is elkészítjük, miközben énekeljük a „*Csigabiga gyere ki...*” (<http://www.gyerekdal.hu/dal/csigabiga-gyere-ki>) kezdetű éneket.

Csigabiga gyere ki, ég a házad ideki.

Kapsz tejet, vaját, holnapra is marad.

— *Palacsinta (lapítás)*

A csigák jó lehetőséget adnak arra, hogy más jellegű mozgást is végezhessünk a gyurmával. Ellapítjuk ökölbe szorított kézzel, felváltva jobb-bal kéz használatával.

„Csináljunk belőle palacsintát!” A lapításhoz a „*Töröm, töröm a mákot...*” (www.alap.hu/dokumentumok/mondokak.doc) kezdetű mondókát használom, többször ismételve.

Töröm, töröm a mákot, (ököllel a gyurma lapítása)

sütök neked kalácsot. (sodró mozdulat)

Megzsírozom, megvajazom, (egyik tenyér végigsimítása a másik kézzel, majd fordítva)

és a végen, neked adom. (két kézzel kínáló mozdulat)

— *Borsó (csippentés, ujjak között gömbölyítés)*

A félretett sodort gyurmát most használom fel.

„Főzünk levest!” A „*Borsót főztem...*” (Forrai, 1995. 155. o.) kezdetű énekre csippentünk egy kis gyurmát, majd a hüvelyk- és mutatóujj között kicsi golyókat, „borsókat” gömbölyítünk. Néhányat csinálunk, majd a dal játékát is eljátsszuk egyszer, kétszer, ezt követően sorba rakhatjuk (balról jobbra), megszámlálhatjuk a borsószemeket, vagy megállapíthatjuk, hogy sok, kevés, rengeteg.

Borsót főztem, jól meg sóztam, (két kézzel sózás, paprika szórásának imitálása)

Meg is paprikáztam.

Ábele, bábele, huss! (a „huss”-ra taps)

További lehetőség a csippentés, gömbölyítés gyakorlására a Csicseri borsó... (Forrai, 1995. 175. o.) kezdetű dal. A csippentés és gömbölyítés után a dalt értelemszerűen el lehet játszani.

Csicseri borsó, bab, lencse, (csippentés, gömbölyítés)

Fekete szemű menyecske, (mutatjuk a szemünket)

Ne menj haza este, (ujjunkkal nemet intünk)

Mert megdöf a kecske, (ujjunkkal kicsit megbökdössük a gyermeket)

pattantyú. (tapsolunk 3-at)

Szalagok

A fotón látható selyem szalagok műanyag pálcára vannak rögzítve úgy, hogy a rögzítésnél forogni is tudnak. Ennek ellenére könnyen gabalyodik, csomósodik, viszonylag nagy a helyigénye. (Hasonló, mint a ritmikus gimnasztika szalag.) A gyerekek nagyon szeretik, nagy a figyelemfelkeltő hatása.

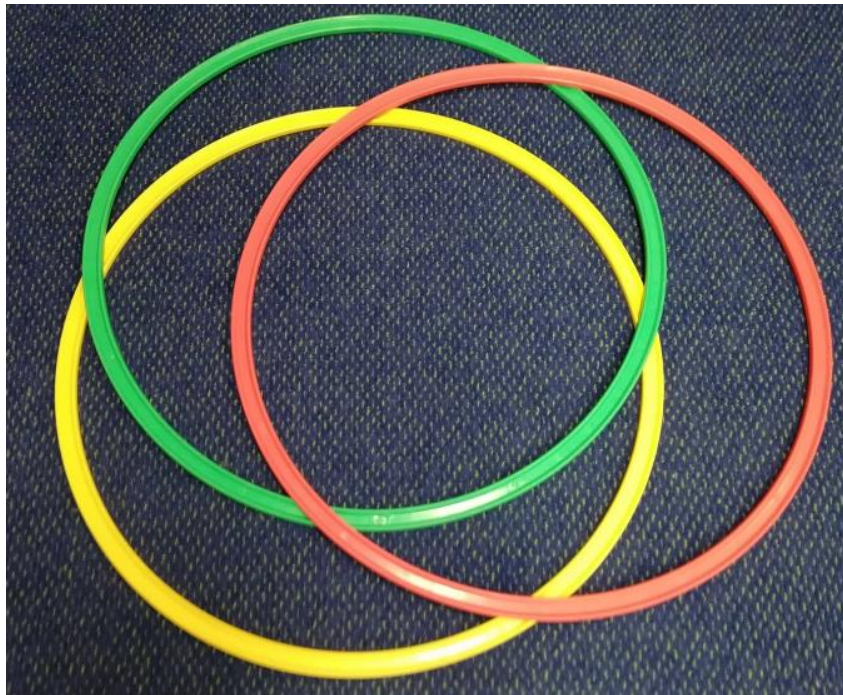
A szalagokat úgy használjuk, hogy mindkét kézben van egy-egy pálca. Törekszünk a szimmetrikus mozgások kivitelezésére. Kezdetben szükséges a gyermek mögé állni, kezét óvatosan megfogva irányítani (amennyiben ezt engedi). Ezt anya, apa is megteheti, aki jelen van a terápián.

A javasolt sorrendtől a gyermek igényei szerint el lehet térni, illetve a gyakorlatok bevezetése is fokozatosan történjen.

Fújja a szél a fákat, Letöri az ágat, reccs! (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)	Fölfelé nyújtott kezeket balra-jobbra lengetjük a szalagot, reccsnél lecsapunk.
Kaszálj Pista, kalapálj, Holnap délig meg se állj! (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)	Kaszáló mozdulatok jobbra, balra.
Fel-le (4X)	Fel-le lendítünk a szalaggal, nyújtott karral.
Előre-hátra (4X)	Előre-hátra lendítünk a szalaggal, nyújtott karral.
Körbe-körbe-karikára (4 nagy kör 2X ismételve, kifelé, majd befelé. A rutin kialakulása után lehet csak azt mondani: Nagy karika: befelé,...4X, kifelé...4X.	Nagy körök a test előtt befelé, kifelé.

<p>Lassan forog a kerék...</p> <p>Lassan forog a kerék, Mert a vize nem elég. Gyorsan pörög a kerék, Mert a vize már elég. (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)</p>	<p>Az előző alternatívájaként használható a padló felé irányított, nyújtott karral végzett körző mozdulat tempóváltással, majd irányváltással. Körzés lassan kifelé, gyorsan kifelé.</p> <p>Itt a szöveg tempóját is begyorsítjuk, ehhez igazítjuk a körzés tempóját.</p>
<p>Cikk-cakk (4X lassan, majd 4X gyorsan)</p>	<p>Test előtt keresztvező mozdulat oldalsó középtartásból indítva.</p>
<p>(Kicsi vagyok én) Kicsi vagyok én majd megnövök én. mint a tündő a fazékból, kidagadok én.</p> <p>Kicsi vagyok én, majd megnövök én, apámnál is, anyámnál is nagyobb leszek én. (Szabó Lőrinc)</p>	<p>A vers első, max. 1-2. versszakának használata javasolt. (Dallam a Cifra palota dallama) Guggolásból indul.</p> <p>A 3. sornál felállás, nagy körzés 2X.</p>
<p>Tekeredik a kígyó, rétes akar lenni. Tekeredik a rétes, kígyó akar lenni. (Forrai, 1995. 154. o.)</p>	<p>A padló felé irányított, nyújtott karral végzett oldalirányú hullámzó mozdulat a kígyó mozgását utánozva.</p>
<p>Tekeredik a kígyó, Tekereg a fára. Addig, addig tekeredik, Leesik a sárba.</p>	<p>A padló felé irányított, nyújtott karral végzett oldalirányú hullámzó mozdulat a kígyó mozgását utánozva. A végén a szalaggal a padló felé lecsapunk.</p>
<p>Cirmos cica haj, hová lett a vaj? Ott látom a bajuszodon, Most lesz neked jaj! (Forrai, 1995. 173. o.)</p>	<p>Az előző alternatívájaként is használható. A padló felé irányított, nyújtott karral végzett kunkorodó mozdulat, a cica farkának kunkorodását utánozó mozdulat.</p>
<p>Esik az eső, hajlik a vessző... (Forrai, 1995. 224. o.) Esik az eső, hajlik a vessző, haragszik a katona, Mert megázik a lova. Ne haragudj, katona, majd kisüt a napocska, majd játszhatunk alatta, Megszárad a lovacska.</p>	<p>Magasba tartott szalagok hullámoztatása az eső imitálására.</p> <p>Variáció: A szakember és a szülő a szalagot hullámoztatja, a gyermek átszalad az „eső” alatt.</p>
<p>Ciróka, maróka, Mit főztél? Kását. (Forrai, 1995. 135. o.) Csiki-csiki-csiki-csiki.</p>	<p>A szalaggal a gyermek arcát, nyakát, testét körbesimítjük (ha engedi).</p>

Karikák

A feladathoz bármilyen nagyobb méretű színes karika használható. Fontos, hogy beleállva a szülő is kényelmesen beleférjen, csípője körül meg tudja fogni. A feladatokat a karikában állva kezdjük.

<p>Ilyen nagy az óriás, Nyújtózkodjunk, kispajtás! Ilyen kicsi a törpe. Guggoljunk le a földre! (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornzatk.html)</p>	<p>Lábujjhegyre állva nyújtózkodunk fölfelé. Lassan ereszkedünk le guggolásba.</p>
<p>Kicsi vagyok én, majd megnövök én. Mint a tüdő a fazékból, Kidagadok én.</p>	<p>Ugyanaz a mozdulat, mint a szalagokkal.</p>
<p>Ugráljunk, mint a verebek, Rajta gyerekek! (2X, 3X énekeljük) (Forrai, 1995. 154. o.)</p>	<p>Helyben ugrálunk.</p>
<p>Mackó, mackó ugorjál, Pörögjél és forogjál, Tapsolj egyet, ugorj ki! (Forrai, 1995. 198. o.)</p>	<p>Ugrálás. Forgás a saját test tengelye körül. Tapsolás. Kiugrás, vagy átugrás a társ karikájába.</p>
<p>Lassan forog a kerék, Mert a vize nem elég. Gyorsan pörög a kerék, Mert a vize már elég.</p>	<p>A karikában állva a test két oldalán megfogjuk a csípőnk magasságában a karikát nyújtott karral. A szöveg alapján lassan, majd gyorsan forgunk. Majd ugyanez a másik irányba is.</p>
<p>(Csigabiga) Lassan jár a csigabiga, táskájában eleség. Várja otthon lánya, fia, csigabiga feleség. (Gryllus, 1992) Gyorsan jár a csigabiga, elfogyott az eleség. Várja otthon lánya, fia, csigabiga feleség.</p>	<p>Ugyanaz a játék, mint az előzőnek.</p>

Énekek, mondókák mozgással

Játék az ujjakkal, testsémát fejlesztő mondókák, énekek

<p>Hüvelykujjam almafa, mutatóujjam megrázta, Középső ujjam felszedte, Gyűrűs ujjam hazavitte, A kisujjam mind megette. Megfájdult a hasa tőle. (Forrai, 1995. 123. o.)</p>	<p>A megnevezett ujjak megmorzsolgatása.</p> <p>Has simogatása körbe-körbe.</p>
<p>Gyülekeznek a felhők, Esik az eső, Kopog a jég, Dörög az ég, Villámlik, Lecsap, Kisütött a nap! (Szabó, 1996. 13. o.)</p>	<p>Karok mozgatása a fej fölött össze-szét. Ujjakkal eső imitálása a levegőben. Ujjakkal kopogtatás (zongorázás) az asztalon. Dörömbölés ököllel. Magasba nyújtjuk a karokat. Asztalra lecsapunk. Karok széttárása.</p>
<p>Egy, megérett a meggy. Kettő, csipkebokor vessző. Három, te vagy az én párom. Négy, megcsípett a légy. Öt, megérett a tök. Hat, hasad a pad. Hét, kiflit süt a pék. Nyolc, teli a polc. Kilenc, kis Ferenc. Tíz, tiszta víz. Ha nem tiszta, vidd vissza, Ott a csacsi, megissza.</p>	<p>Ujjainkat egyesével nyitjuk a szöveg szerint.</p> <p>Távolba mutató mutatóujjal.</p>
<p>Hipp, hopp, hepehupa, Pipi tolla pihe, puha.</p>	<p>Két tenyér egymás felé fordítva. Ujjak szétállnak. Egyesével egy pillanatra összeérintjük a szemben lévő ujjakat: oda-vissza ütemre.</p>
<p>Kerekeset, böködőset, simítósat, csattanósat. (https://egyszervolt.hu/vers/kerekito-tenyeresdi.html)</p>	<p>Tenyérben kör rajzolása, böködése, simítása belülről kifelé, belepaskolás vagy taps.</p>
<p>Áspis, kerekes, utífüves, leveles. Bíbola, bíbola, pacs, pacs, pacs. (Forrai, 1995. 113. o.)</p>	<p>Tenyér körberajzolása. Négy levelű lóhere rajzolása a tenyérbe. Kifelé simítjuk a tenyeret. Hármat a tenyérbe paskolunk.</p>
<p>Megmászta öt hegyet. Egy dundit, egy keskenyet, egy magasat, egy ékeset. Egy egészen picikét. Nekem ennyi épp elég. (Szabó, 1996. 12. o.)</p>	<p>Kézfej végigsimítása a csukló felől indulva. Egyesével az ujjakon simítás fel, vissza.</p> <p>Karok széttárása.</p>
<p>Ez a malac piacra ment. Ez a malac otthon maradt. Ez a malac kapott finom pecsenyét. Ez nem kapott semmit. Ez a kicsi visít nagyon. Ui, ui, éhes vagyok. (http://mondokak.net/mondokak/484-ez-a-malac-piacra-ment.html)</p>	<p>Hüvelykujjtól indulva az ujjak morzsolgatása.</p> <p>A hasunk simogatása körbe-körbe.</p>

<p>Csíp, csíp, csóka, vak varjúcska, Komámasszony kéreti a szekeret, Nem adhatom oda, tyúkok ülnek rajta. Hess, hess, hess! (Forrai, 1995. 158. o.)</p>	<p>Kézfej csippentése, apró emelgetések ritmusra. Hessintés mindkét kézzel.</p>
<p>Ujjaimat mutogatom, Közben vígan mondogatom. Kifordítom, befordítom, Fölfordítom, lefordítom. Zongorázok, furulyázok, erősebb lett a kezem, a tornát befejezem. (Szabó, 1996. 14. o.)</p>	<p>Ujjak mozgatása a levegőben. Tenyerek kifelé fordítása, befelé fordítása, fölfelé, lefelé fordítása. Zongorázás, furulyázás imitálása. Két kéz ökölbe szorítása. Ujjak széttárása.</p>
<p>Itt a fejem, itt van ni! Tessék csak rám figyelni! Itt a szeme, itt a szám, Ez meg itt az orrocskám. Oldalamon két karom, Forgatom, ha akarom. Két lábammal topogok, Óvodába indulok. (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)</p>	<p>Testrészekre mutató, mozgások értelem szerűen a szöveg alapján.</p>
<p>A fejemmel fejelek, a szememmel szemezek, a fülemmel fülelek, az orrommal orrolok, az arcommal pirulok, a számmal mindent bekapok! Hámm!</p>	<p>Szemben ülve a gyermekkel a fejünket összeérintjük. A kezünkkel távcsövet formálva szétnézünk jobbra-balra. A fülünk mögé tett tenyerekkel hallgatózást imitálunk. Az orrunkat összeérintjük. Az arcunkat mindkét oldalon megsimogatjuk. A szánkát körbesimítjuk. „Hámm!”-ra a gyermeket elkapjuk.</p>
<p>Sűrű erdő, kopasz mező, pillogója, szuszogója, tátogója, ez meg itt a csiklandója! (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/simogatk.html)</p>	<p>Haj simogatása. Homlok megsimítása. Szemek érintése. Orr érintése. Száj érintése. A gyermek megcsiklandozása a hasánál.</p>
<p>Hej Gyula, Gyula, Gyula, Szól a duda, duda, duda. Pest, Buda, Buda, Buda, pattogatott kukorica. (Forrai, 1995. 121. o.)</p>	<p>Térdek (combok) ütögetése. Has ütögetése. Mellkas ütögetése. Fejtető megkapirgálása.</p>
<p>Gomba, gomba, gomba, Nincsen semmi gondja. Ha az eső esik rája, Nagyra nő a karimája. Az esőt csak neveti, Van kalapja, teheti. (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)</p>	<p>Öklök egymásra ütögetése. Kezek forgatása. Eső imitálása az ujjakkal. Mutatóujjal nagy körív rajzolása a fej körül a levegőben. A szánkra mutatunk. Kalapot emelünk.</p>

Összetett mozgást igénylő énekes játékok, mondókák

Kezdetben a játékokat képek alapján választottuk ki. Ezzel lehetett tudatosítani a képek funkcióját. A gyermek választotta mindig a felkínált képekből a következőt (pl. fecske képe, szőlő képe, Téliapó képe...).

<p>Eresz alól fecske fia ide néz, oda néz. Van-e hernyó, hosszú kukac, ízesebb, mint a méz. csőrét nyitja ám, buzgón, szaporán. Kisbendőbe mindenféle belefér igazán. (Forrai, 1995. 210. o.)</p>	<p>Kezünket a homlokunkhoz tesszük, mintha nézelődnénk, jobbra-balra nézünk. Két mutatóujjal a kukac mozgását utánozzuk. Kezünkkel a csőr nyitogatását utánozzuk. Hasunkat simogatjuk.</p>
<p>Badacsonyi szőlőhegyen Két szál vessző. Szél fújja, fűjdogálja, Harmat hajdogálja. Hol a tyúknak a fia?</p> <p>Talán mind felkapdosta.</p> <p>Csűr ide, csűr oda</p> <p>Kas ki bárány, kas oda. https://hu.wikipedia.org/wiki/Badacsonyi_sz%C5%91l%C5%91hegyen_k%C3%A9t_sz%C3%A1l_ve ssz%C5%91</p>	<p>Két mutatóujjunkt felváltva vállmagasságban emelgetjük. Karjainkat lengetjük a fejünk fölött. Két kézzel a test előtt előre felé lendítgetünk. A tyúk taréját utánozzuk: a fejünkre tesszük a kezeinket egymás elé, ujjakat fölfelé kinyújtva zongorázásszerűen mozgatjuk. Egyik alkaron a másik kézzel csipegetést utánozunk, majd ugyanez a másik oldalon is. Kézfejjel körzés a has előtt. Jobb, majd baloldalon egy pillanatra megállítom a kezemet. Két kézzel a test előtt előre felé lendítgetünk.</p>
<p>Előre a kezedet, utána hátra, Előre a kezedet, utána rázzad. Utána ugibugi, utána forgás, tapsolj egyet pajtás.</p> <p>Előre a lábadat, utána hátra, Előre a lábadat, utána rázzad. Utána ugibugi, utána forgás, tapsolj egyet pajtás.</p> <p>Előre a fejedet, utána hátra, Előre a fejedet, utána rázzad. Utána ugibugi, utána forgás, tapsolj egyet pajtás. https://www.youtube.com/watch?v=peqUIuHJgIE</p>	<p>A dal értelemszerű játéka.</p>
<p>Jaj, de nagy pelyhekben hull a hó, Rázza a szakállát a Téliapó,</p> <p>Nagy süvegével integet, hol vannak a szánkók, gyerekek?</p> <p>Húzzuk ki a szánkót a rétre, csússzunk egyet, kettőt lefele, Siklik a szánkó,</p>	<p>Ujjakkal havazás imitálása. „Szakáll” – két kézfej jobbra, balra lengetése a mellkas előtt. Jobb kézzel fej fölött integetés. Karak széttárása.</p> <p>Két kézzel a test jobb oldalán húzó mozdulatok imitálása. Test előtt két kézzel lefelé csúszás utánzása.</p>

<p>jaj, de jó!</p> <p>Velünk együtt örül a Téalapó! http://www.teszvesz.hu/forum/index.php?showtopic=205451&mode=threaded&pid=1554541</p>	<p>Ugyanez a mozdulat még eltúlzottabban. Kézfejek forgatása vállmagasságban kifelé-befelé. Taps.</p>
<p>Erdő szélén házikó, ablakában lakik nagyapó.</p> <p>Lám egy kis nyuszi ott robog, az ajtaján bekopog. Kérlek, segíts énrajtam,</p> <p>a vadász a nyomomban, gyere, nyuszi, sose félj, Megleszünk mi ketteskén. (http://www.gyerekdal.hu/dal/erdo-szelen)</p>	<p>Házikót rajzolunk a kezünkkel. Ablak körvonalát lerajzoljuk két kézzel a levegőben. Kezünkkel a nyuszi futását imitáljuk. Kopogunk. Két tenyerünk az arcunk két oldalán, fej billegése jobbra-balra. Puskát formálunk a kezünkéből. Két kézzel hívogató mozdulat. Ölelő mozdulat vagy egyenletes taps.</p>
<p>(Alma) Alma, alma, piros alma odafönn a fán. Ha elérném, nem kímélném, leszakítanám. De elérnem nincs reményem, várom, hogy a szél azt az almát, piros almát lefújja elém. De elérnem nincs reményem, várom, hogy a szél Azt az almát, piros almát lefújja elém. (<i>Gryllus</i>, 1992)</p>	<p>Felváltva mutatok fölfelé a mutatóujjakkal. Nyújtózkodó mozdulat váltott kézzel. Fejcsóválás, karok széttárása. Karok lengetése fej fölött. Két kar fokozatos leeresztése (szaggatott mozgás), párhuzamosan hajolás, végén guggolás, kéz a padlón.</p>
<p>(Gólya) Hajlik a fűzfa, földig fátyol, Gólya a vízben térdig lából.</p> <p>Most ide pillant, most oda néz. Csőribe' máris a békavitéz. Most ide pillant, most oda néz. Csőribe' máris a békavitéz. (<i>Gryllus</i>, 1992)</p>	<p>Egyenes állás, karok magas tartásban, előre hajolás, kezekkel padló érintése. Kezek a hónalj alatt ökölben, szárnyemelgetés, lépegetés eltúlzott térdemeléssel. Kéz a homlok előtt, jobbra-balra nézünk. Két kar kinyújtva előre (csőr imitálása), tenyerek összeérintése, szétnyitása ütemre.</p>
<p>Így ketyeg az óra tik-tak jár, Benne egy manócska kalapál. Ha megáll az óra, és nem jár,</p> <p>Alszik a manócska, és nem kalapál. (<i>Szedlacsek</i>, 2002. 12. o.)</p>	<p>Mutatóujjak jobbra-balra mozgatása. Öklök egymásra ütögetése. Kar behajlítva, kézfejek felfelé néznek. Kézfejek forgatása vállmagasságban. Alvás utánzása.</p>
<p>Fehér liliomszál Ugorj a Dunába, Támaszd meg oldalad, Két arany pálcával, Meg is mosakodjál, Meg is fésülködjél, Valakinek kötényében meg is törölközzél. (<i>Forrai</i>, 1995. 156., 160. o.)</p>	<p>Alapállás. Ugrás. Csípőre tett kézzel hajolgatás jobbra-balra.</p> <p>Mosakodás imitálása. Fésülködés imitálása. Valakihez oda kell menni, pólójának a szélét megfogni, arcot beletörölni.</p>
<p>Cini, cini muzsika, Táncol a kis Zsuzsika, Jobbra dül, meg balra dül, Tücsök koma hegedül. (<i>Forrai</i>, 1995. 115. o.)</p>	<p>Hegedülés imitálása. Csípőre tett kézzel térdhajlítás jobbra-balra. Jobbra hajolás, balra hajolás. Hegedülés.</p>

<p>(Mondóka) Hosszú lábú gólya Álldogál a tóba, csőre ki se látszik, békát vacsorázik. (Palotay, 2012) Kelep, kelep, kelep, kelep.</p>	<p>Gólya lépegetésének, szárnymozgatásának utánzása. Lehajolás, karokkal csőr imitálása.</p> <p>Alapállásban két kar kinyújtva előre (csőr imitálása), tenyerek összeérintése, szétnyitása ütemre.</p>
<p>Nyuszi Gyuszi fekszik árokban, Hosszú bojtos füle van, Kicsi piros szeme van. Ide néz, oda néz, szét pislant. (Szedlacsek, 2002. 28. o.)</p>	<p>Alvás utánzása. Hosszú fül mutatása két kézzel. Szemek mutatása. Fordulás jobbra-balra, jobb kezünk a homlokunknál, mint amikor nézelődünk.</p>
<p>Az én cicám fekete, Csak a füle tarka, Jaj, de jó kis cica volna, Hogyha nem karmolna. Sicc, te rossz cica! Kergesd! Megkarmolta orrocskáját a cica. (https://www.ujpestibolcsik.hu/index.php/bolcsodek/munkasotthon/103-bolcsodei-dalok-mondokak)</p>	<p>Fülek mutatása. Két tenyerünk az arcunk két oldalán, fej billegtetése jobbra-balra. Széttartott, begörbített ujjakkal felváltva karmoló mozdulat. Hessentő, fenyegető mozdulat Rámutatás a gyermekre. Gyermek orrának finom kapirgálása.</p>
<p>Én kis kertem kerteltem, Bazsarózsát ültettem. Szél, szél fújdogálja, Eső, eső, veregeti. Huss! (Forrai, 1995. 132. o.)</p>	<p>Két kézzel körök rajzolása a levegőbe (vagy talajra, asztalra, attól függően, hogy hol játszunk). Összeérintett tenyerekkel ültető mozdulatok balról jobbra haladva. Karok lengetése a fej fölött. Esőcseppek imitálása az ujjakkal. Taps.</p>
<p>Dombon törik a diót, a diót, Rajta, vissza mogyorót, mogyorót. Tessék kérem megbecsülni, és a végén lecsücsülni! Csüccs! (http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/64027/gyermekdalok/dombon-torik-a-diot-zeneszoveg.html)</p>	<p>Egyenletes járás közben öklök összeütése ütemesen. Hirtelen irányváltás, visszafordulunk. Járás közben egyenletes taps.</p> <p>Leguggolás.</p>
<p>Baglyocska hunyorog, Fatönkön kuporog, Nagy fejét forgatja, Hol erre, hol arra. Izeg-mozog, toporog, Pipi, topi, top, top, top! (Szedlacsek, 2002. 35. o.)</p>	<p>Hunyorgás utánzása. Két kézzel test keresztbe ölelése, kuporgó mozdulat utánzása. Fej forgatása jobbra-balra.</p> <p>Jobb és bal láb emelgetése. Topogás.</p>
<p>Pille, pille szállj le zöld leveles ágra, domb oldalára, tavaszi virágra, ihol jönnek a gyerekek, Laci, Feri, Sára.</p>	<p>Két karunkkal a pillangó röpködését imitáljuk. Erőtéljes lépések. Egymás felé, a „kör” közepe felé haladunk. Neveknél taps.</p>

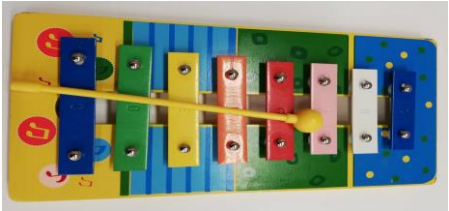
<p>Katalinka szállj el, Jönnek a törökök. Sós kútba tesznek, onnan is kivesznek, Kerék alá tesznek, onnan is kivesznek, Ihol jönnek, a törökök, Mindjárt agyon lönek. (Forrai, 1995. 115. o.)</p>	<p>Két karunkkal a pillangó röpködését imitáljuk. Erőteljes lépések. Előre hajolás - berakás, felemelkedés - kivétel imitálása. Erőteljes lépések, haladunk a kör közepe felé. Lövő mozdulat utánzása.</p>
<p>Mendegél a törpecsapat, Kalapálnak nagy serényen, Csiszolják a sok kis követ Gyűjtik a sok aranyröget. (Szedlacsek, 2002. 40. o.)</p>	<p>Járás egyenletes ütemre. Kalapáló mozdulat. Két tenyér összedörzsölése. Felszedégető mozdulat.</p>
<p>Hopp Juliska, hopp, Mariska, Sej, gyere vélem egy pár táncra, Sej, gyere vélem egy pár táncra.</p> <p>Fogd a kontyod, hogy ne lógjon, Sej, hogy a hajtúd ki ne hulljon, Sej, hogy a hajtúd ki ne hulljon.</p> <p>Fordulj bolha csosszantóra, Járd meg a táncot régi módra, Járd meg a táncot régi módra.</p> <p>Így kell járni, úgy kell járni, Sári, Kati tudja, hogy kell járni, Sári, Kati tudja, hogy kell járni. (https://gyerekdalokesmondokak.hu/hopp-juliska)</p>	<p>Párral szembe fordulva állunk, kézfogas. Jobb, majd bal sarok padlóhoz koppantása elől, ütemre. Páros forgás jobbra, balra.</p>
<p>Hétfőn heverünk, Kedden keverünk, Szerdán szemezünk,</p> <p>Csütörtökön csücsülünk, Pénteken pipálunk, Szombaton szítalunk, Vasárnap titeket vendégségbe várunk. (https://www.babaszoba.hu/articles/gyerek/A_het_napjai_A_legjobb_mon_dokak?aid=20170613110026)</p>	<p>Alvás imitálása. Keverő mozdulat. Két kézzel távcső imitálása, kukucskálás jobbra-balra. Ülés imitálása. Pipálás utánzása. Két kézzel szítáló mozdulat. Két karral hívó mozdulat.</p>
<p>(A bohóc köszöntője alapján) Jancsi bohóc a nevem, Cintányér a tenyerem. Orrom krumpli, szemem szén, Szeretném ha szeretnél! Szívem, mint a cégtábla, ruhámra van mintázva. Velem nevensz, ha szeretsz, Ha nem szeretsz elmehetsz! (Gazdag Erzsébet)</p>	<p>Jobb kéz a mellkason, meghajolás. Taps, mintha cintányért csapnánk össze. Orr, szemek mutatása. Karkeresztezéssel ölelő, ringatózó mozdulat. Szív rajzolása ujjhegygel a mellkasra.</p> <p>Két mutatóujjal nevető száj mutatása. Jobb mutatóujjal távozásra intés.</p>
<p>Kotty, kotty, kendermagos, Kis tyúk, szép tarajos. Morzsát szedeget. Iszik rá eleget. (Szedlacsek, 2002. 34. o.)</p>	<p>Morzsa eszegetés egyik, majd másik tenyérből, majd a földről (vagy asztalról). Ivás utánzása.</p>

<p>Nyuszi fülét hegyezi, Nagy bajuszát pödöri, Répát eszik ropp, ropp, ropp, Nagyot ugrik hopp, hopp, hopp. <i>(Szedlacsek, 2002. 29. o.)</i></p>	<p>Nyuszifület utánozunk a két kezünkkel. Bajuszpödrést imitálunk. Répaevést imitálunk. Hármat ugrunk.</p>
<p>Hull a hó, hull a hó, Hull, mert szórja Téliapó. Betakarja a földet, Így védi meg a zöldet. Árpa, búza levelét, Szegény ember kenyérét. Takard, takard Téliapó, úgy lesz kenyér, ha van hó! <i>(Szedlacsek, 2002. 48. o.)</i></p>	<p>Ujjakkal havazás imitálása. Betakaró mozdulat. Jobbra, balra hajolgatás, kar a fej fölött. Kenyér felvágása. Betakaró mozdulat. Ujjakkal havazó mozdulat imitálása.</p>
<p>Mérleg vagyok, billegek, Két kezembe súlyt teszek. Óra vagyok, ketyegek, Bölcsődébe/óvodába sietek. <i>(http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html)</i></p>	<p>Terpeszben oldalra kinyújtjuk a karokat és billegünk balra-jobbra. Magunk előtt a két mutatóujjunkt felváltva jobbra-balra mozgatjuk. Egyenletes járás.</p>

Zenélés hangszerekkel

<p>Egy, kettő, három, négy, Te kis legény/leány hová mégy? Nem megyek én messzire, Csak a világ végire. (Forrai, 1995. 118. o.)</p> <p>Egy, kettő, három, négy, Te kis legény/leány hová mégy? Kipp, kopp, kopogok, Óvodába indulok.</p>	<p>Egyenletes járás, ritmusfával egyenletes ritmus ütése.</p>
<p>Aki nem lép egyszerre, Nem kap rétest estére. Pedig a rétes nagyon jó, katonának az való. Nem megyünk mi messzire, Csak a falu végére, ott sem leszünk sokáig, Csak tizenkét óráig. (Forrai, 1995. 140. o.)</p>	<p>Egyenletes járás, tölcsérekkel egyenletes ritmus ütése.</p> <p>Variáció: A dallamra trombitálást imitálva – tölcsér a szánk előtt - (tra-tatatata-ratata, tra-tatatata-ratata...) egyenletes járás.</p>
<p>Bal, jobb, bal, jobb, így mennek a huszárok. Utca végén megállnak, megállva szalutálnak. Bal, jobb, bal, jobb.</p>	<p>Egyenletes járás, dobbal egyenletes ritmus ütése.</p>
<p>Bal, bal, bal, jobb, bal. Bal lábat a jobb után, balt a jobb után, Így mennek a kisgyerekek végig az utcán. Kivágják a magas c-t, ha arra sor kerül, Dalolnak és menetelnek rendületlenül. Bal, bal, bal, jobb, bal.</p>	<p>Egyenletes járás, maracassal egyenletes ritmus ütése.</p>
<p>Gyerekek, gyerekek, sósat, sósat, jó ropogósat. Aki vesz, annak lesz, aki nem vesz, éhes lesz. (https://gyerekdalokesmondokak.hu/gyerekek-szeretik-a-percet/)</p>	<p>Egyenletes járás, nyeles kasztanyettával egyenletes ritmus ütése.</p>

<p>Csön, csön, gyűrű, Arany gyűrű. Nálad, nálad ezüstgyűrű Itt csörög, itt pörög, Itt ad ki. (Forrai, 1995. 159. o.) Jöhet a cica, megsült a hurka!</p>	<p>Körben ülve énekelünk, a csörgődobot két kézzel ütemre csörgetjük.</p> <p>A csörgődobot magasra nyújtva megrázzuk.</p>
<p>(Harangszó alapján) Lágyan szól a kisharang, messze zeng a bűvös hang. Bimm, bamm, bimm, bamm. Bimm, bamm, bimm, bamm. (Havasi Duó)</p>	<p>Körben ülve énekelünk, a triangulumot ütemesen ütjük.</p>
<p>(Száncsengő) Éj mélyből fölzengő Csing, ling, ling, száncsengő. száncsengő csing, ling, ling, Tél csendjén halkán ring.</p> <p>Földobban két nagy ló, Kopp, kopp, kopp, nyolc patkó. Nyolc patkó, kopp, kopp, kopp, Csöndzsákból hangot lop.</p> <p>Szétmálló hangerdő Csing, ling, ling, száncsengő. száncsengő csing, ling, ling, Tél öblén távol ring. (Weöres Sándor)</p>	<p>Egyenletes járás, mindkét kézben egy-egy száncsengő, egyenletes ritmusra zenélés.</p>
<p>(Kérdeztető 3.) Hallod-e te kis kovács, mit kopog a kalapács? Azt kopogja kipple kopp, Ekevasat patkolok. Azt kopogja kipple kopp, Ekevasat patkolok.</p> <p>Hallod-e te kis kovács, mit dohog a kalapács? azt dohogja döndeleg, ekevasat élezek, ekevasat élezek, mert a tavasz közeleg. (Gryllus, 1992)</p>	<p>Körben ülve énekelünk, a kéthangú nyeles fadobot ütemesen ütjük.</p>

<p>Kipp-kopp kalapács, Kicsi kovács mit csinálsz? Sárga lovat patkolok, Arany szeggel szegelek. Uccu pajtás kapj fel rája, Úgy is te vagy a gazdája. (Forrai, 1995. 125. o.)</p>	<p>Körben ülve énekelünk, az egyhangú nyeles fadobot ütemesen ütjük.</p>
<p>(Gágogó) Baktat, kocog a csacsi, diceg-döcög a kocsi. Árok partján a liba Azt gágogja: taliga!</p> <p>Baktat, kocog a csacsi, diceg-döcög a kocsi. Kicsi kocsi, taliga, A csacsi nem paripa!</p> <p>De csak kocog a csacsi, diceg-döcög a kocsi, Kerék mondja, kityi koty, Ha liba vagy, csak totyogj! (Gryllus, 1992)</p>	<p>Két kasztanyettával felváltva ütemesen egyet-egyét koppantunk.</p>
<p>Boci boci tarka, Se füle, se farka, Oda megyünk lakni, Ahol tejet kapni.</p> <p>Boci, boci megfázott, Varrtam neki nadrágot, Nem akarta felvenni, Ágyba kellett fektetni. (http://www.gyerekdal.hu/dal/boci-boci-tarka)</p>	<p>Körben ülve énekelünk, a metalofonon a dallamot játsszuk. A gyermek egy másik ütővel szabadon zenél.</p>

Rajzolás, festés, kézműves tevékenységek

<p>Csipp, csepp, csepereg. Villan, csattan; megered; Záporfüggöny, zuhatag – fut a felhő, süt a nap. Jött, ment – jót esett: fűnek, fának jólesett. (Forrai, 1995. 208. o.)</p>	Esőcseppek rajzolása táblára krétával.
<p>(Olvasás) Csipp, csepp, egy csepp, öt csepp meg tíz: olvad a jégcsap, csepereg a víz. (Weöres Sándor)</p>	Esőcseppek rajzolása táblára krétával. (A vers ujjmondókének is használható.)
<p>Kis kerítés, nagy kerítés. Kezdődik a házépítés. (https://mindenovi.gportal.hu/gindex.php?pg=27836791&nid=4540218)</p>	Álló egyenesek rajzolása táblára krétával
<p>Cikk-cakk...</p>	Háztetők rajzolása táblára krétával
<p>Süss fel nap, fényes nap, kertek alatt a ludaim megfagynak. (Forrai, 1995. 226. o.)</p>	Rajzolás táblára krétával: kör, szem, száj, napsugarak.
<p>Digi, dagi daganat, kergeti a halakat De a halak ügyesek, Digi, dagi elesett. (http://csemadok.sk/nepi-jatekok/digi-dagi-daganat/)</p>	Hullámvonal rajzolása táblára krétával
<p>Pont, pont, vesszőcske, Készen van a fejecské. Kicsi nyaka, nagy a hasa, Készen van a török basa. (https://gyerekdalokesmondokak.hu/pont-pont-vesszocske)</p>	Táblára vagy lapra rajzolás a szöveg alapján.
<p>Jaj de nagy pelyhekben hull a hó...</p>	Fekete fotókartonra fehér temperával dugónyomat.
<p>Hull a hó, hull a hó, mesebeli álom, Télapó zúzmarát fújdogál az ágon. A kis nyúl didereg, Mebújik a földön. Nem baj, ha hull a hó, Csak vadász ne jöjjön. Parányi ökörszem Kuporog az ágon, Vidáman csipogja, Süt még nap a nyáron. (http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/19200/karacsonyi-dalok/hull-a-ho-zeneszoveg.html)</p>	Szereplők és hópihéek felragasztása téli képre ragacsgyurmával.

<p>(Hóember) Udvarunkon, ablak alatt, Álldogál egy furcsa alak.</p> <p>Hóból van a keze, lába, Fehér hóból a ruhája.</p> <p>Hóból annak mindene, Szénből csupán a szeme.</p> <p>Vesszőseprű hóna alatt, Feje búbján köcsögkalap. <i>(Gazdag Erzsébet)</i></p>	<p>Hóemberforma kifestése temperával, dugónyomattal.</p>
<p>(Jött őszanyó hideg széllel) Jött őszanyó hideg széllel, aransárga vízfestékekkel, sárgák lettek a levelek, fújtak, fújtak őszi szelek.</p> <p>Fújtak, fújtak őszi szelek, lehullottak a levelek. Ott vannak a fák alatt. Látod a sok aranyat? <i>(Osvát Erzsébet)</i></p>	<p>1. versszakra Őszi képen (A/3 méretű) kartonból kivágott fának sárga levelek ragasztása ragacsgyurmával. 2. versszakra a levelek a képen már hullanak, vagy a fa alá kerülnek.</p> <p>Dallam (saját)</p> <p>s s l l s f m r s s l l s f m r d d r r m f s s s f m r d d d</p>
<p>Pille, pille szállj le... (https://zebtitkok.wordpress.com/haaat-akkor-enekeljunk/szeretunk-enekelni/)</p>	<p>Pillangónak színes pöttyök ragasztása, vagy dugónyomat.</p>
<p>Hull a hó, hull a hó, hull, mert szórja télapó...</p>	<p>Hópihék festése fehér temperával</p>
<p>(Hóvirág) - Hóvirágom, virágom, mi újság a világon? - Véget ért a hosszú tél, simogat az enyhe szél, melegebben süt a nap, újra szalad a patak.</p> <p>Hallottam a cinegék kikeleti énekét, tavasz jár a határon. - Ó, be szép ez virágom! <i>(Donászy Magda)</i></p>	<p>Hóvirág szirmainak, szárának, levelének ragasztása (tépkedett papírdarabokkal, vagy krepp-papírból gömbölyített galacsinokkal).</p>
<p>Süni, süni, sünike...</p>	<p>Sünek tuskék festése ecsettel</p>
<p>Digi-dagi daganat...</p>	<p>Hálnak (előre kivágott színes körökből) pikkelyek ragasztása</p>

Részképességek fejlesztése

<p>(Színvilág) Sárga a kéken? Reggel süt a nap az égen. Szürke a piroson? Este hamu ül a parazon. Narancs a zöldön? Délben virág nő a földön. Fehér a feketén? Éjjel hold kel az ég peremén. (Gryllus, 1998)</p>	<p>Színek gyakorlása Színes kartonkarikák (nagyobbak: kék, piros, zöld, fekete, kisebbek: sárga, szürke, narancs, fehér) rakosgatása az éneknek megfelelően.</p>
<p>Kis kerítés, nagy kerítés, kezdődik a házépítés.</p>	<p>Kicsi-nagy fogalma, soralkotás Kicsi-nagy tölcserék sorba rakása, majd összeszedése adott szempont alapján.</p>
<p>Ez a labda, labda, labda, Labda körbejár. Ez a labda, labda valakire, rátalál. (https://sites.google.com/site/zenede2/announcements/ezalabda)</p>	<p>Kommunikációs képességek fejlesztése: Kérem! Köszönöm! Tessék!</p>
<p>Csivítem, csavarítom szomszédasszony kontyát. (Forrai, 1995. 191. o.)</p>	<p>Csavarozó mozdulat gyakorlása.</p>
<p>Ég a gyertya, ég, el ne aludjék, aki lángot látni akar, mind leguggoljék. (Forrai, 1995. 177. o.)</p>	<p>Ajakgyakorlat: fújás.</p>
<p>Lánc, lánc, hosszú lánc, hosszú láncban járunk. Leányoknak, legényeknek koszorút csinálunk. (Forrai, 1995. 186. o.)</p>	<p>Nagyobb, majd kisebb láncszemek egymásban fűzése, (lehet valamilyen szabály szerint, pl. piros-sárga) nyaklánc készítése, felpróbálása,</p>

<p>Hold, hold, fényes lánc, fényes kapu zárja. Nyisd ki kapud Gergely gazda! Vámot adok rája. (Forrai, 1995. 140. o.)</p>	<p>majd szétszedése.</p>
<p>Én elmentem a vásárba 1. Én elmentem a vásárba félpénzzel, Tyúkot vettem a vásárban félpénzzel. Tyúkom mondja: kitrákotty, 1-9. Refrén: Kári-kittyom, édes tyúkom, mégis van egy félpénzem. 2. Csirkét vettem... Csirkém mondja: csip, csip, csip, 3. Kakast vettem... Kakas mondja: bokréta, 4. Récét vettem... Récém mondja: rip hajnal, 5. Pulykát vettem... Pulykám mondja: dandaru, 6. Ludat vettem... Ludam mondja: gigágá, 7. Disznót vettem... Disznóm mondja: rőf, rőf, rőf, 8. Juhot vettem... Juhom mondja: behehe, 9. Kecskét vettem... Kecském mondja: mek, mek, mek, 10. Csikót vettem... Csikóm mondja: nyihaha. 10. Refrén: Kári-kittyom, édes tyúkom, elfogyott a félpénzem. (http://www.gyerekdal.hu/dal/en-elmentem-a-vasarba)</p>	<p>Állatok utaztatása kocsiban. Bepakolás, kipakolás, soralkotás. Először 3 állattal kezdünk, majd fokozatosan emelhető a mennyiség.</p>
<p>Gyí paci, paripa, Nem messze van Kanizsa. Odaérünk délre, libapecsenyére. (Forrai, 1995. 162. o.)</p>	<p>Ló kiválasztása a háziállatok közül. Mondókázás/énekelés közben a ló mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Cici, cini kisegér, Van-e fogad hófehér? Ha nincs fogad hófehér, Nem is vagy te kisegér.</p>	<p>Egér kiválasztása az állatok közül. Énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Cirmos cica, haj, hová lett a vaj? Ott látom a bajuszodon, most lesz neked jaj! (http://bertengo.com/hasznos/versek-dalok-mondokak/?songid=23)</p>	<p>Cica kiválasztása az állatok közül. Énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>

<p>(Bodri) Bodri kutya sétál, füle-farka szétáll, itatója kicsi kút. etetője mély tál. <i>(Weöres Sándor)</i></p>	<p>Kutya kiválasztása az állatok közül. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Boci, boci tarka...</p>	<p>Boci kiválasztása az állatok közül. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Egy kis malac, rőf-rőf-rőf, Trombitálgat, tőf-tőf-tőf, Trombitája víg ormánya Földet túrja dőf-dőf-dőf.</p> <p>Jön az öreg, meglátja, Örvendezve kiáltja: Rajta fiam, rőf-rőf-rőf-rőf, Apád is így csinálja!</p> <p>Most már együtt zenélnek, Kukoricán megélnék, Tőf-tőf-tőf-tőf, rőf-rőf-rőf-rőf, Ezek ám a legények! <i>(Forrai, 1995. 216. o.)</i></p>	<p>Malac kiválasztása az állatok közül. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>(Falusi hangverseny) Háp! Háp! Háp! Jönnek a Kacsák! Hej, de éhes, hej, de szomjas ez a társaság!</p> <p>Bú, bú, bú, boci szomorú, de hogy feszít tyúkjai közt a kukurikú.</p> <p>Rőf! Rőf! Rőf! Orra sárba dőf: sonkalábán Kucu néni fürödni dőcög.</p> <p>Gá! Gá! Gá! Szalad világgá Liba mama, ha a Csacsi rábőg, hogy I-á!</p>	<p>Az állatok kiválasztása a sorrendnek megfelelően, sorbarendezés balról jobbra. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása. Számlálás.</p>

<p>Rút! Rút! Rút! Föl is, le is út: mérges Pulyka, te szereted csak a háborút!</p> <p>Bú! Röf! Háp! Sípok, trombiták: keltsen édes hangversennyel ez a társaság! (Szabó Lőrinc)</p>	
<p>(A kecske 1. vsz.) Volt egyszer hej, de rég, egy tarka-barka rét, Ott láttam én egy ugri-bugri kis kecskét. Egyre mekegett, mekegve remegett, Egyre mekegett, remegve, mek, mek, mek. (http://vikidalog.blogspot.com/2007/01/kecske.html)</p>	<p>Kecske kiválasztása az állatok közül. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Bari, bari, bárány, alig áll a lábán. Kiviszik a zöld mezőre, édes füre, legelőre. (http://mondokak.net/mondokak/218-biri-biri-barany.html)</p>	<p>Bárány kiválasztása az állatok közül. Mondókázás/énekelés, az állat mozgásának utánzása, majd az állat megnevezése, hangjának utánzása.</p>
<p>Lipem, lopom a szőlőt. Elaludt az öreg csősz. Vaskalap a fejébe, furkósbot a kezébe. Tele a kiskosár! (https://gyerekdalokesmondokak.hu/lipem-lopom-a-szolot)</p>	<p>Szőlő válogatása a gyümölcsök közül.</p>
<p>Alma, alma, piros alma....</p>	<p>Alma válogatása a gyümölcsök közül.</p>
<p>Egér, egér, kisegér, Minden lyukba belefér. Belefér, belefér, Belefér, mert kisegér. (http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/egrks-mondkk-dalocskk.html)</p>	<p>Szem-kéz koordináció, kéz finommozgás fejlesztése: sajtlyuk fűzőcske</p>

Irodalomjegyzék, hivatkozott források

B. B. korai fejlesztésének irattári dokumentációja

B. E. korai fejlesztésének irattári dokumentációja

Donászy Magda (2010): *Hóvirág*.

URL: <https://www.operencia.com/versek/tavaszi-versek/1191-donaszy-magda-hovirag>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Fejlesztő játékok (2008): *Kis kerítés, nagy kerítés*.

URL: <https://mindenovi.gportal.hu/gindex.php?pg=27836791&nid=4540218>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Fésűs Éva (2008): *Síndisznócska*.

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/10/sndisznocska.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 16.

Forrai Katalin (1995): *Ének az óvodában*. Editio Musica, Budapest.

Gazdag Erzsébet (é.n.): *A bohóc köszöntője*.

URL: <https://egyszervolt.hu/vers/a-bohoc-koszontoje.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gazdag Erzsébet (é.n.): *Hóember*.

URL: <https://egyszervolt.hu/vers/hoember.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gósy Mária (2007): Az anyanyelv-elsajátítás folyamatairól. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszédészlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv-elsajátításban*. Nikol Kkt. Budapest. 8-17.

Gryllus Vilmos (1998): *Dalok 1*. CD. VTCD. Tom-Tom Studio

URL: <https://www.discogs.com/Gryllus-Vilmos-Dalok-1/release/3865804>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gryllus Vilmos (1998): *Dalok 2*. CD. VTCD. Tom-Tom Studio

URL: <https://www.discogs.com/Gryllus-Vilmos-Dalok-2/release/3873153>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gyermekdalok (é.n.): *A kecske*.

URL: <http://vikidalok.blogspot.com/2007/01/kecske.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gyermekdalok (é.n.): *Az én cicám fekete*.

URL: <https://www.ujpestibolcsik.hu/index.php/bolcsodek/munkasotthon/103-bolcsodei-dalok-mondokak>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Gyermekdalok (é.n.): *Boci, boci, tarka*.

URL: <http://www.gyerekdal.hu/dal/boci-boci-tarka>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gyermekdalok (é.n.): *Csigabiga gyere ki*.

URL: <http://www.gyerekdal.hu/dal/csig-biggyes-gyereki>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 16.

Gyermekdalok (é.n.): *Előre a kezdet.*

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=peqUIuHJg1E>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Gyermekdalok (é.n.): *Én elmentem a vásárba.*

URL: <http://www.gyerekdal.hu/dal/en-elmentem-a-vasarba>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gyermekdalok (é.n.): *Erdő szélén házikó*

URL: <http://www.gyerekdal.hu/dal/erdo-szelen>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Gyermekdalok (é.n.): *Jaj, de nagy pelyhekben.*

URL: <http://www.teszvesz.hu/forum/index.php?showtopic=205451&mode=threaded&pid=1554541>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Havasi Ágnes (2009): *A kommunikáció tanítása / fejlesztése.* Autizmus alapítvány – Kapocs Kiadó, Budapest

Havasi Ágnes (2003): *Vizuális segítség autizmussal élő személyek kommunikációjának fejlesztésében.* Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Budapest

Havasi Duó (é.n.): *Harangszó.*

URL: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/32534/havasi-duo/harangszo-zeneszoveg.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Karácsonyi dalok (é.n.): *Hull a hó.*

URL: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/19200/karacsonyi-dalok/hull-a-ho-zeneszoveg.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Magyar népdal (é.n.): *Badacsonyi szőlőhegyen.*

URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Badacsonyi_sz%C5%91l%C5%91hegyen_k%C3%A9t_sz%C3%A1z_vessz%C5%91

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Mondóka (é.n.): *Bari, bari bárány.*

URL: <http://mondokak.net/mondokak/218-biri-biri-barany.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Mondóka (2008): *Egér, egér, kiséger.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/egrks-mondkk-dalocskk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Mondóka (é.n.): *Ez a malac.*

URL: <http://mondokak.net/mondokak/484-ez-a-malac-piacra-ment.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Mondóka (2008): *Fújja a szél.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2008): *Gomba, gomba, gomba.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (é.n.): *Hétfőn heverünk.*

URL: https://www.babaszoba.hu/articles/gyerek/A_het_napjai_A_legjobb_mondokak?aid=20170613110026

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Mondóka (2008): *Ilyen nagy az óriás.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2008): *Itt a fejem.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2008): *Kaszálj Pista.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2008): *Lassan forog a kerék.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2008): *Mérleg vagyok, billegek.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/tornztatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 19.

Mondóka (2011): *Süni, süni, sünike.*

URL: <https://mondokazzunk.wordpress.com/2011/06/12/suni-mondokak/>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 16.

Mondóka (2008): *Sűrű erdő.*

URL: <http://mondokatar.blogspot.com/2008/09/simogatk.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Móricz Julianna (2019): *Fotók.* Intézményünkben használt fejlesztő eszközökről készült saját fotók.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Cirmos cica haj.*

URL: <http://bertengo.com/hasznos/versek-dalok-mondokak/?songid=23>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (1970): *Digi, dagi daganat.* Adatközlő: Somogyi Katalin.

URL: <http://csemadok.sk/nepi-jatekok/digi-dagi-daganat/>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Dombon törik a diót.*

URL: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/64027/gyermekdalok/dombon-torik-a-diot-zeneszoveg.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Ez a labda.*

URL: <https://sites.google.com/site/zenede2/announcements/ezalabda>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Gyerekek, gyerekek, szeretik a perecet.*

URL: <https://gyerekdalokesmondokak.hu/gyerekek-szeretik-a-peracet>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Hopp Juliska.*

URL: <https://gyerekdalokesmondokak.hu/hopp-juliska>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Kerekeset – tenyeresdi.*

URL: <https://egyszervolt.hu/vers/kerekito-tenyeresdi.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 20.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Lipem, lopom a szőlőt.*

URL: <https://gyerekdalokesmondokak.hu/lipem-lopom-a-szot>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Pille, pille szállj le.*

URL: <https://zsebtitkok.wordpress.com/haaat-akkor-enekeljunk/szeretunk-enekelni/>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Pont, pont, vesszőcske.*

URL: <https://gyerekdalokesmondokak.hu/pont-pont-vesszocske>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Népi gyermekjáték (é.n.): *Töröm, töröm a mákot.*

URL: www.alap.hu/dokumentumok/mondokak.doc

Utolsó letöltés: 2019. 06. 16.

Osvát Erzsébet (2009): *Jött őszanyó hideg széllel.*

URL: <https://www.operencia.com/versek/oeszi-versek/142-osvat-erzsebet-joett-szanyo-hideg-szellel>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Palotai Gyöngyvér (2012): *Mondóka.*

URL: <http://golyameskete.blogspot.com/2012/08/palotay-gyongyver-mondoka.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Rita Jordan, Stuart Powell (2009): *Autizmussal élő gyermekek megismerése és tanítása.* Kapocs Kiadó, Budapest.

Rohár Alexandra (2016): *Down-szindrómás személyek nyelvi fejlettsége.* Szakdolgozat. ELTE-BGGYK, Budapest.

Szedlacsek Katalin szerk. (2002): *Kerekecske, gombocska...* Corvus Design Kft. Budapest.

Szabó Borbála (1996): *Mozdulj rá! Mozgással kísért vers- és mondóka gyűjtemény.* Egyenlő Esély Alapítvány, Budapest.

Szabó Lőrinc (é.n.): *Falusi hangverseny.*

URL: <http://www.gyerekdal.hu/dal/falusi-hangverseny>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Szabó Lőrinc (é.n.): *Kicsi vagyok én.*

URL: <http://mondokak.net/versek/14-versek/36-szabo-lorinc-kicsi-vagyok-en.html>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 16.

Weöres Sándor (é.n.): *Bodri*.

URL: <https://www.facebook.com/200008453417256/posts/246345208783580/>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Weöres Sándor (é.n.): Olvadás

URL: https://www.magyarora.com/phonetics/weores_olvadas.pdf

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

Weöres Sándor (é.n.): Száncsengő

URL: <https://meseld.hu/magyar-koltok-versei/weores-sandor/47-weores-sandor-szancsengo>

Utolsó letöltés: 2019. 06. 23.

